

FEMİNİST DÜŞÜNCE VE FEMİNİST HUKUK İÇİN RADİKAL BİR KILAVUZ: CATHARINE A. MACKINNON

DOI: <https://doi.org/10.33717/deuhfd.642020>

Arş. Gör. Dr. Engin ARIKAN*

Öz

Tarihsel olarak tüm düşünce akımlarında olduğu gibi feminizm de birçok farklı kola ayrılmıştır. Liberal feminizm, Marksist feminizm, radikal feminizm, farklılık feminizmi gibi birçok farklı bakış açıları bu çatının altında yer almaktadır. Catharine A. MacKinnon, bu kuramlar arasından radikal feminist akımın ilk kuramcısı ve en önemli temsilcisidir. Yazara göre toplumsal cinsiyet, ataerkil bir toplumdaki tahakküm ilişkilerindeki temel ayrım unsurudur. Bu nedenle liberal feminizm, Marksist feminizm veya fark feminizmi kadınların maruz kaldığı tahakküm ilişkisini tam olarak açıklayamazlar ve bu sorunlara uygun çözümlere ulaşamazlar. MacKinnon analizleri doğrultusunda pornografinin yasaklanmasını, tecavüz suçunda manevi unsurun belirlenmesinde kadın bakış açısının kullanılmasını, fuhşun yasaklanmasını ancak kadınların cezalandırılmamasını, cinsel tacizin ayrımcılık yasağına dâhil edilmesini ve kadınların gerçek anlamda kürtaj yapma imkânına sahip olmasını savunmuştur.

Anahtar Kelimeler

Feminizm, Radikal Feminizm, Tecavüz, Pornografi, Fuhuş, Cinsel Taciz, Kürtaj

A RADICAL GUIDE TO FEMINIST THOUGHT AND FEMINIST LAW: CATHARINE A. MACKINNON

Abstract

Historically, as of many intellectual currents, feminism is also divided into many different branches. Many different points of view like liberal feminism,

* Türk-Alman Üniversitesi Hukuk Fakültesi, Hukuk Felsefesi ve Sosyolojisi Anabilim Dalı (e-posta: arikan@tau.edu.tr) ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-4264-706X> (Makalenin Geliş Tarihi: 29.07.2019) (Makale Gönderilme Tarihi: 01.08.2019/Makale Kabul Tarihi: 06.09.2019)

Marxist feminism, radical feminism, difference feminism are situated under this roof. Catharine A. MacKinnon is the first theorist and leading representative of radical feminist current. According to the author, gender is the main distinction factor of the dominance relations in a patriarchal society. For this reason, liberal feminism, Marxist feminism and difference feminism cannot adequately explain the dominance that women are exposed to and cannot come up with adequate means to resolve those issues. MacKinnon, in line with her analyses, proposes to ban pornography, to adopt woman's point of view in determining culpability in rape cases, to ban prostitution but to not criminalize women, to treat sexual harassment as gender discrimination and to provide meaningful access to abortion to women.

Keywords

Feminism, Radical Feminism, Rape, Pornography, Prostitution, Sexual Harassment, Abortion

GİRİŞ

Toplumsal cinsiyet ayrımcılığı tarihsel olarak dünya nüfusunun yarısını sayısız baskıya maruz bırakmıştır. Bu baskı altında kalan grubun en büyük kısmını oluşturan kadınlar; fiziksel şiddet, hukuk önünde ayrımcılık, iş hayatında sınırlamalar ve cinsel istismar gibi birçok toplumsal sorun ile karşı karşıya kalmışlardır. Günümüzde çoğu gelişmekte olan ülkede kadınların temel hakları açık bir şekilde ihlal edilmektedir; gelişmiş olan ülkelerde de kadınlar lehine belli reformlar gerçekleştirilmesine rağmen ciddi eşitsizlikler ve ayrımcılıklar devam etmektedir.

Feminist kuram bu adaletsizliği analiz alanının merkezine koyar. Toplumsal cinsiyet ayrımcılığının hangi noktalarda var olduğu, nasıl oluştuğu, hangi öğelere dayandığı ve nasıl ortadan kaldırılabileceği konusunda argümanlar ileri sürer. Bununla birlikte feminizm çatısı altında da birçok farklı yaklaşım mevcuttur. Liberal feminizm, Marksist feminizm, radikal feminizm ve farklılık feminizmi gibi birçok farklı feminist yaklaşım, ortak olarak toplumsal cinsiyet ayrımcılığını konu edinse de sundukları analizler ve çözümler farklıdır. Bu nedenle diğer düşünsel akımlarda olduğu gibi feminist kuramın da kendi içerisinde belli bir farklılık ve çatışma mevcuttur.

Catharine A. MacKinnon, radikal feminist akımın ilk kuramcısı ve en önemli temsilcisidir. Yazar diğer feminist kuramlara ciddi eleştiriler getirdiği gibi sahip olduğu yeni ve farklı unsurlarla mevcut kadın sorunlarına orijinal bakış açıları ve çözümler getirmiştir. MacKinnon, felsefi analizleri, önerdiği yasa taslakları ve avukatlık mesleğindeki başarıları ile kadınların özgürleşmesi ve ataerkil yapının zayıflatılmasına büyük katkı sunmuştur. Feminist kuramın iyi kavranması ve kadın sorunlarına yeni bakış açılarının sunulması açısından MacKinnon'un düşünceleri oldukça önemlidir.

Bu çalışmada ilk olarak MacKinnon'un kariyeri ve kuramsal pozisyonu kısaca açıklanacaktır. İkinci başlıkta MacKinnon'un mevcut feminist kuramlarda tespit ettiği eksiklikler incelenecektir. Üçüncü başlıkta yazarın toplumsal cinsiyet meselesine getirdiği radikal feminist yaklaşım sunulacaktır. Dördüncü başlıkta bu yaklaşımın öne sürdüğü çıkarımlar gösterilecektir. Son olarak da bu yaklaşıma yöneltilen eleştiriler ele alınacaktır.

1. Kariyeri ve Kuramsal Pozisyonu

Catharine A. MacKinnon, 1946'da Minnesota, Amerika Birleşik Devletleri'nde doğmuştur. Smith College ve Yale Üniversite'sinde hukuk eğitimi tamamlamıştır. Şu anda Michigan Üniversitesi'nde tam zamanlı ve Harvard Üniversitesi'nde de misafir öğretim üyesi olarak çalışmaktadır.

Oldukça ilgi çekmiş ve birçok dile çevrilmiş eserleri arasında *Sexual Harassment of Working Women (Çalışan Kadınların Yaşadığı Cinsel Taciz)*, *Feminism Unmodified: Discourses on Life and Law (Değiştirilmemiş Feminizm: Hayat ve Hukuk Üzerine Anlatılar)*, *Toward a Feminist Theory of the State (Feminist bir Devlet Kuramına Doğru)*, *Only Words (Sadece Kelimeler)*, *Women's Lives, Men's Laws (Kadınların Hayatları, Erkeklerin Yasaları)*, *Are Women Human? (Kadınlar İnsan Mıdır?)*, *Butterfly Politics (Kelebek Politikaları)* kitapları yer almaktadır¹.

MacKinnon, akademik faaliyetler dışında avukatlık da yapmıştır. Ülkesinde pek çok cinsel istismar davasında kadın mağdurları temsil eden MacKinnon, 1992'den itibaren Yugoslavya'da Sırp silahlı güçlerinin gerçekleştirdiği operasyonlarda tecavüz ve seks işçiliğine zorlanan Boşnak ve Hırvat kadınların avukatlığını da yapmıştır. New York City mahkemesinde açılan bir tazminat davasında, bu mağdurlara 745 milyon dolar tazminat ödenmesine hükmedilmiş ve bu tip eylemlerin soykırım suçu kapsamında dava edilebilmesine imkân verilmiştir. Düşünür aynı zamanda kanunlarda reform yapılması, kanunların yorumlanması ve uygulanması konularında da Meksika, Japonya, İsrail ve Hindistan gibi ülkelerde çalışmalar yapmıştır. MacKinnon, şu anda *Lawyers Alliance for Women (Kadınlar için Hukukçular İttifakı)* projesinin eş direktörü ve uluslararası bir sivil toplum kuruluşu olan *Equality Now (Eşitlik Şimdi)* üyesidir².

Yazar, toplumsal cinsiyetin toplumdaki mevcut eşitsizliklerin ve hegemonyanın esas ayrıştırıcı ögesi olduğunu savunmaktadır. MacKinnon göre biyolojik cinsiyetin (*sex*) toplumsal anlamını ifade eden toplumsal cinsiyet (*gender*), kadınların cinsel objeleştirilmesi ile ortaya çıkar. Bu bağlamda kadınlar, erkekleri tatmin için nesnelere olarak görülür. Erillik cinsel hükümler, dişilik ise cinsel itaatkarlık olarak tanımlanır. Bu hiyerarşik iktidar ilişkisi sonucunda biyolojik cinsiyet, toplumsal bir anlama bürünür. Toplumsal cinsiyete dair farklı davranış, muamele ve roller işte bu hiyerarşik ilişkiden doğar³. MacKinnon'un analizleri feminist kuram içerisinde yeni tartışmalara neden olmuştur. Yazarın pornografi, cinsel taciz, kürtaj gibi

¹ <https://www.law.umich.edu/FacultyBio/Pages/FacultyBio.aspx?FacID=camtwo> (Son erişim tarihi: 1.9.2019)

² <https://www.law.umich.edu/FacultyBio/Pages/FacultyBio.aspx?FacID=camtwo> (Son erişim tarihi: 1.9.2019)

³ **Mikkola, Mari:** "Feminist Perspectives on Sex and Gender", Stanford Encyclopedia of Philosophy, 2017, <https://plato.stanford.edu/entries/feminism-gender/> (Son erişim tarihi: 1.9.2019)

konularda ortaya koyduğu argümanlar birçok kesim tarafından büyük ilgi ile karşılandığı gibi, bazı düşünürlerin tepkisini çekmiştir.

2. Ana Akım Feminist Kuramlardaki Eksiklikler

MacKinnon, feminist kuramda kendisini *radikal feminist* olarak nitelemekte ve kendisinden önceki feminizm akımlarını toplumun yapısını, kadınların tecrübelerini doğru bir şekilde analiz edememelerinden dolayı yetersiz bulmaktadır. Yazara göre, eşitsizlik analizinin merkezine toplumsal cinsiyeti almayan feminist akımlar gerçek anlamda feminist değildir. MacKinnon sırayla feminist hareketin ana akım yaklaşımları olan liberal feminizm, Marksist feminizm ve fark feminizmini ele alarak eleştirilerini yöneltir. Bu eleştiriler feminizmin mevcut eksikliklerini aydınlatmak ve kendi kuramının yerleştiği pozisyonu göstermek için önem taşımaktadır.

MacKinnon'a göre liberal feminizm, liberalizmin kadın meselesine uygulanmasıdır. Bu görüşe göre tüm insanlar özgür ve eşittirler; akıl ve haysiyet sahibi bireyler olarak devlet baskısına maruz kalmamaları gerekir. Liberal feminizm, kadınların tıpkı erkekler gibi akıl, fiziksel kuvvet, iletişim yeteneği gibi özelliklere sahip olduğunu ve onlarla eşit haklara ulaşmaları gerektiğini savunmuştur. Buna göre kadınlar da seçme ve seçilme hakkına sahip olmalı, iş hayatında özgürce yer alabilmeli ve hukuk önünde eşit bir şekilde muamele görmelidirler⁴.

MacKinnon, liberal feminizmin liberalizme paralel olarak beş özelliğinin olduğunu söyler. Bunlar: bireycilik, doğalcılık, istemcilik, idealizm ve ahlaklılıktır. MacKinnon bu beş özelliğin tamamının kadın sorununa uygun düşmediğini savunur⁵.

İlk olarak liberal feminizm, her ne kadar belli analiz başlıklarında kadınları siyasi bir toplumsal grup olarak ele alsada, son kertede erkekleri ve kadınları belli bir gruptan ziyade kendi özel değer ve arzuları olan farklı, çeşitli, benzersiz *bireyler* olarak görür. Bu, liberalizmin ön kabullerinden biridir. Ancak MacKinnon'a göre bu analiz sorunludur. Kadınlar bir grup olarak toplumsal koşullar ve aygıtlarla ayrımcılığa uğramakta ve bu ayrımcılıkta bulunanlar da toplumsal bir kimlik taşımaktadır. Kadınların veya erkeklerin belli kişisel farklılıkları toplumsal dinamiklerin ve yapıların önüne geçememekte, belirleyici rol oynamamaktadır. Bu nedenle MacKinnon'a göre kadınları farklı özelliklere sahip ama bir kısım ortak noktası olan bir

⁴ MacKinnon, Catharine A.: Feminist Bir Devlet Kuramına Doğru, Çev: T. Yöney & S. Yücesoy, 2. Baskı, Metis Yayıncılık, İstanbul 2015, ss. 61-66.

⁵ *Ibid.*, s. 66.

bireyler kümesi olarak görmektense hayatlarını temelden belirleyen ortak unsurları taşıyan *toplumsal* bir grup olarak ele almak doğru olacaktır. Aksi takdirde yaşanan ayrımcılık ve hegemonya, kişisel ilişkiler ve yanlışlar olarak algılanıp bunun arkasındaki toplumsal dinamik ve yapılar gözden kaçacaktır⁶.

İkinci olarak liberalizm, var olanın somut bir gerçek, bir nesne olduğu fikrini benimser. Bu *doğalcı* yaklaşımda kadın biyolojisi toplumdaki bağımsız olarak vardır ve toplumsal ilişkiler bu asıl ögenin çevresinde gelişir. MacKinnon'un savunduğu radikal feminist düşünceye göre ise kadın biyolojisine dair öğelerin analizi toplumsal bir bağlamdan başlanarak yapılmalıdır. Buna göre kadın biyolojisine yüklenen anlamlar, bundan beklentiler ve buna yönelik muameleler tahakkümün var olduğu bir toplumsal ilişki üzerinden gelişir. Bu sebeple kadının içinde bulunduğu durumun ve değişim olasılıkları, toplumsal bağlamdan kopuk biyolojik iddialar ile açıklanamazdır⁷.

Üçüncü olarak liberalizm, bireylerin kendi hayat hedefleri doğrultusunda, kendi *istemleri* ile eylemde bulunduğunu savunur. Buna göre kişilerin hayatındaki esas belirleyici unsur toplumsal determinist faktörler değil, bireylerin iradeleridir. Liberal feministler de kadınların isteklerini, seçimlerini ve eylemlerini yorumlarken bu bakışı kullanmışlardır. MacKinnon'a göre ise istemcilik toplumsal determinist *koşulların* gücünü küçümsemektedir. Bireyler ve özellikle ağır toplumsal baskı altında olan kişiler, ancak içinde buldukları koşullara göre iradelerini oluşturabilmektedirler. İstemci bir bakış; ezizli işleri, istismarcı kocaları "seçen" kadınların eylemlerinin arkasındaki koşulları sağlıklı bir şekilde okuyamaz ve mümkün olan gerçek özgürleşme imkânlarını göremez⁸.

Dördüncü olarak liberalizm, idealist bir yaklaşımla toplumun belli *düşünceler* ile eylemde bulunduğu, yönlendiğini ve değiştiği iddiasını ifade eder. Buna göre bireyler ve toplumlar daha doğru bilgi ve yargılar ile bulunduğu zaman kendi hayat ve düzenlerini buna uygun olarak yapılandıracaklardır. Liberal feminizm, akılcı tartışmalar vasıtasıyla kadınlar hakkındaki önyargıların ortadan kalkmasıyla ayrımcılık ve adaletsizliklerin çözüleceğini düşünmüştür. MacKinnon'a göre ise düşünceler, toplumsal düzenin temel sebebi değildir; toplum, düşüncelerin bir yansıması olarak oluşmaz ve doğrudan değişmez. MacKinnon'a göre liberal projenin başarıya ulaşmamasının

⁶ **Ibid.**

⁷ **Ibid.**, s. 66; **Ibid.**, ss. 75-80.

⁸ **Ibid.**, ss. 67-68.

nedeni, cehaletten kaynaklanan önyargıların ötesinde menfaat çatışmasından doğan güç mücadelesinin somut ve toplumsal boyutunun gözden kaçırılmasıdır. İktidar araçlarının eşit olarak dağılmadığı bir toplumda düşünceler kendi başlarına etki doğuramazlar⁹.

Beşinci ve son olarak liberalizm, ahlakçı bir yaklaşımla belli *ahlaki* değerlerin kendi başlarına soyut bir biçimde doğru olduğu ve davranışların bunlara uydurulması gerektiğini ifade eder. Bu formüller genel manada kulağa makul gelse de MacKinnon'a göre gerçek hayatta bu ahlaki ilkeler pratik uygulamada sistematik olarak erkeklerin lehine, kadınların aleyhine işler. Yazara göre bu sebeple feminist kuram ahlaki kavramlar, kuramlar ve doğru çözümlere eğilmekten ziyade toplumsal gerçeklik ve değişime odaklanan bir yaklaşım benimsemelidir¹⁰.

Liberal feminizme yaptığı eleştirilerden sonra MacKinnon, Marksist feminist kuramı ele alırken öncelikle Marx ve Engels'in kadın sorunu hakkındaki görüşlerini inceler. Marx, kendi kuramında kadınlar açısından pek de iç açıcı olmayan analizlerde bulunmaktadır. Bu konuda Marx kadınların iş gücüne katılmasına sıcak bakmamaktadır. Kadınların çalışması onların kapitalist ilişkilere maruz bırakıp yabancılaşmalarına neden olacak ve onları aile görevlerinden alıkoyacaktır. Marx, feministlerin şüphe ile ele aldıkları aile kurumuna da oldukça sempatik yaklaşmaktadır. Buna göre aile, erkek işçilerin kapitalist ilişkilere ve yabancılaşmadan korunmaları için bir kaçış alanı sağlamaktadır. Bu analizler MacKinnon'a göre dünyadaki tüm eşitsizlikleri ortadan kaldırmayı hedefleyen bir kuramcı için oldukça basittir¹¹.

Engels ise kadın konusuna Marx'tan daha fazla ilgi göstermekte ve aile konusunda daha ilerici yorumlarda bulunmaktadır. Engels'e göre kadınların ev işleri "karşılığı verilmeyen emek"tir ve sömürü ilişkisi ile uyumludur. Engels'in asıl odaklandığı mesele ise bu toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin kaynağının araştırılmasıdır. Ancak MacKinnon'a göre Engels bunu yaparken spekülatif antropolojik iddiaların ötesine geçememekte ve mevcut durumun nasıl değişmesi gerektiğine dair somut, doyurucu bir iddiada bulunmamaktadır. MacKinnon bu nedenle Marksist feminizmin esas kaynaklarından olan Marx ve Engels'in eserlerinin kadın sorunu açısından kısır olduğu sonucuna varır¹².

⁹ **Ibid.**, s. 67; **Ibid.**, ss. 72-73.

¹⁰ **Ibid.**, s. 67.

¹¹ **MacKinnon**, Catharine A.: "Feminism, Marxism, Method, and the State: An Agenda for Theory", *Signs*, C: 7, S: 3, 1982, ss. 520-525.

¹² **MacKinnon**: *Feminist Bir Devlet Kuramına Doğru*, ss. 38-47.

Marksist feminizm, her ne kadar Marx ve Engels'in çıkarımlarını bire bir benimsemese de nihayetinde onların kavram ve modellerini kullanır. Marksist feminizm kadınların ezilmişliğini bu yaklaşımın genel yapısına paralel bir şekilde ekonomik ilişkiler ve sınıf kavramı temelinde açıklamaktadır. MacKinnon'a göre Marksist sınıf kavramı sadece ekonomik iktidara atıfta bulunur. Ancak kadınlar için sınıf kavramı sahip oldukları üretim araçlarını ifade etmez. Üretim araçlarına sahip bir kocası veya babası olan bir kadın, kendi başına üretim araçlarına sahip değildir, fakat yine de burjuva sınıfına mensup kabul edilir. Buna karşın bu kadınların içinde yer aldıkları kabul edilen sınıfsal konumları onların ekonomik iktidara sahip oldukları anlamına gelmez. Kaldı ki kadınların tecrübe ettiği tahakküm, sadece kapitalist anlamda iktidar sahiplerinden gelmez. Pekâlâ; tecavüz, istismar, taciz ve diğer baskı eylemleri, işçi sınıfı mensubu erkekler tarafından da gerçekleştirilmektedir. MacKinnon, kadınların eşitsizlik durumlarını belirleyen sınıfları değil toplumsal cinsiyetleri olduğunu ve Marksist feminizmin sınıfa yaptığı vurgu nedeniyle bu noktayı kaçırdığını söyler. Kadınlar doğrudan sınıflarına bağlı olmaksızın, toplumsal cinsiyetlerinden kaynaklanan bir tahakkümü tecrübe ederler¹³.

Son olarak MacKinnon, Carol Gilligan'ın fark feminizmi kuramına eleştirilerini yöneltir. Fark feminizmi, kadınların ilgi gösterme, duygularını ifade etme, bağlamsal olarak sorunlara yaklaşma gibi erkeklerden farklı özellikleri olduğunu ileri sürer. Buna paralel olarak fark feminizmi, bu farklı kadın özelliklerini yüceltilmesini ve toplumun daha geniş kesimleri tarafından bunların benimsenmesini önerir. MacKinnon, kadınların neden insanlara ilgi göstermeye, bakım sağlamaya meyilli olduklarının veya neden bağlamsal olarak akıl yürüttüklerinin sorgulanması gerektiğini söyler. Yazara göre kadınlar bu şekilde özellikler geliştirir çünkü toplumun kadınları ancak bu şekilde kabulleneceği ve buna uymayanların da dışlanacağı mesajı daha çocuk yaştan itibaren kadınlara verilmektedir. Kadınların ancak erkeklere bakmak, onlara ilgi göstermek kaydıyla toplum tarafından kabul göreceği onlara öğretildiği için bu durum ortaya çıkmaktadır. Yani kadınlara atfedilen bu özellikler onların doğalarından gelen öz kimliklerden ziyade toplumsallaşma süreçleri ve baskı dinamikleri ile oluşan toplumsal kaynaklı niteliklerdir. MacKinnon'a göre fark feminizmi, toplumun kadınlara uyguladığı kültürel ve ideolojik baskı ve şartlanmayı açıklayamaz. Bunun sonucunda da

¹³ Çakır, Serpil: "Kapitalizm ve Patriarkaya Karşı: Sosyalist Feminizm", Toplum ve Demokrasi, C: 2, S: 4, 2008, s. 189.

mevcut adaletsizlikleri ve muhtemel özgürleşme imkânlarını gözden kaçırmış olur¹⁴.

3. Radikal Feminizm

MacKinnon, feminist kuramlara yönelik eleştirileri ardından kendi yaklaşımının özelliklerini açıklar. Yazarın başlangıç noktası epistemolojidir. MacKinnon'a göre herhangi bir toplumsal kuramın oluşturulabilmesi için öncelikle bir epistemoloji görüşünün belirlenmesi gerekir. Neyin nasıl bilindiği ve doğru olarak kabul edildiği, o şeyler arasında kurulacak bağlantıların nasıl olacağını belirleyecektir. Yazara göre epistemoloji ile ontoloji arasında güçlü bir bağ vardır. Şeylerin hangi ölçütlere göre gerçek kabul edildiği, zihinlerdeki varlıkları şekillendirir. Diğer taraftan insanların zihinlerindeki varlıklar da dünyaya nasıl bakıp onu nasıl gözlemlediklerini belirler. MacKinnon özgün bir feminist kuramın epistemolojik bir açıklama getirmesi gerektiğini savunur. Modernizmin epistemolojik aracı esas olarak gözlemdir. Buna göre şeyler tarafsız, nesnel ve dıştan gözlemlenmelidir. Bu şekilde doğru bilgiye ulaşılmış olur. Buna paralel olarak kişisel, subjektiflik ve taraflılık, kategorik olarak bilgi edinme yöntemlerinin taşınması gereken olumsuz nitelikleri betimler¹⁵.

MacKinnon'a göre dıştan yapılan tarafsız gözlem, eğer toplumsal olarak hegemonyanın ve zorlanmış itaatin var olduğunu bir düzlemde gerçekleştireyorsa, gerçek bilgiyi sunamaz. Söz konusu "objektif" gözlemler bu hegemonyanın altında ezilenlerin yaşadıklarını ortaya çıkarmaktan aciz kalabilir. Bu yöntemlerle belli sorunların gözlemlenmemesi onların gerçek olmadığı manasına gelmez. MacKinnon burada söz konusu objektiflik, nesnellik gibi niteliklerin erkek cinsiyetiyle; subjektiflik, kişisellik gibi niteliklerin de kadın cinsiyetiyle özdeşleştirilmesinin rastlantı olmadığını öne sürer. Kadınların kendi duygu ve hislerinin ifadesi, mevcut epistemoloji yapısında subjektif olarak nitelenmekte ve gerçekçi bulunmamaktadır¹⁶.

MacKinnon, bu duruma alternatif olarak feminizmin post-modern araçlara başvurmasını destekler. Buna göre insanların kişisel tecrübe ve hislerinin kolektif olarak ifadesi değerlendirilmelidir. Feminist hareket, *bilinç yükseltme* seansları ile doğru bilgilere ulaşılabilir. Bu seanslarda kadınlar kendi cinsiyetleri ile ilgili tecrübelerini bu seansa katılan gruba aktarır ve karşılıklı olarak bunlar değerlendirilir. Bu sayede kadınlar *ezilenlerin bakış*

¹⁴ MacKinnon: Feminist Bir Devlet Kuramına Doğru, ss. 72-73.

¹⁵ *Ibid.*, ss. 118-124.

¹⁶ *Ibid.*, ss. 121-123.

açısından gerçekte ne olduğuna dair bilgiye ulaşabilirler. MacKinnon'a göre baskı ilişkilerini anlamamanın en doğru yolu o baskıya maruz kalanların bakış açısından olgulara bakmaktır. Bilinç yükseltme yöntemi de bilginin kaynağı olarak ataerkil yapının objektif noktasından ziyade kadınların bakış açısını merkeze alır. Bilinç yükseltme seansları sayesinde bir araya gelip yaşadıklarını birbirlerine aktaran kadınlar, bunların ataerkil düzenin iddia ettiğinin aksine “kişisel”, “duygusal”, “abartılmış”, “önemsiz”, “istisnai” şeyler olmadığını, birçok kadın tarafından kolektif olarak tecrübe edildiğinin bilincine varırlar. Bu sayede kadınların yaşadığı baskı ve hegemonyanın maskesi düşürülür. Kadınlar aynı zamanda bu olumsuz tecrübelerin başka koşullarda nasıl gerçekleşebileceğini ve özgürleşme imkânlarının neler olabileceğini de bu farklı tecrübelerin ortaya konulmasıyla değerlendirebilmektedir¹⁷.

MacKinnon'a göre feminizmin bilinç yükseltme metodu, feminizmi Marksizm'den ayıran noktalardan biridir. Çünkü Marksizm'e göre baskı ve değişim olanakları esasen dışarıda ve maddidir. Ancak feminist yaklaşıma göre kadınların bilinç durumları her ne kadar “içte” ve düşünsel olsa da baskının ve değişim olanakları için hayati önemdedir¹⁸.

MacKinnon, bilinç yükseltme yöntemi ile elde edilen verilerin kadınların bir tahakküm yapısı altında kaldıklarını gösterdiğini ileri sürer. Bu yapıda erkek tahakküm kurar; kadın ise itaat eder. Bu durumda liberal feminist kuramın iddia ettiği gibi sadece eşit olarak dağılmamış bir iktidar yoktur. Bunun da ötesinde erkek cinsiyeti kadın cinsiyetine kendi iktidarını kullanarak tahakküm kurmaktadır. Yani eşitsizlik, iktidarın eşit olmayan dağılımına dayalı durağan bir *durum* değil; iktidarı elinde bulunduranların buna sahip olmayanlara uyguladığı dinamik bir *tahakküm ilişkisidir*. Bu tahakküm ve hegemonya düzeninin oluşturulması için erkek ve kadın cinsiyetleri toplumsal etkileşimle oluşturulur. Tahakküme dair nitelik ve karakter özellikleri erkek cinsiyeti ile bağdaştırılıp, özdeşleştirilip, olumlanırken; itaate dair nitelik ve karakter özellikleri kadın cinsiyeti ile bağdaştırılıp, özdeşleştirilip, olumlanır. Bu süreç tüm toplumsal ilişkilere yayılmıştır. Öte yandan bu kalıplara uymayan kadınlar ayıplanmayı, sövülmeyi, dövülmeyi ve tecavüze uğramayı tecrübe etmişlerdir. Pornografi ise erkeklerin nasıl tahakküm etmeleri gerektiği ve kadınların nasıl itaat etmeleri gerektiğine dair cinsiyet rollerini kitlesel ölçekte yeniden üretmekte ve yaymaktadır. Tahakküm ilişkisi cinsel bir niteliktedir. Erkekler tahakkümde bulunmayı

¹⁷ **Ibid.**, ss. 124-127.

¹⁸ **MacKinnon**, Catharine A.: “Feminism, Marxism, Method, and the State: An Agenda For Theory”, *Signs*, C: 7, S: 3, 1982, ss. 519-521.

cinselliklerinin doğal bir şekli olarak görmekte ve bundan cinsel bir tatmin almaktadırlar. Kadınların da itaat etmeleri erkeklerin cinsel beklentisidir. Bu sadece yatak odasında olan bir durum değil; tüm toplumsal yaşama yayılmış bir dinamiktir¹⁹.

Klasik biçimsel hukuki akıl yürütme ise bu tahakküm ilişkisini tespit edemez. Çünkü şekli hukuki akıl yürütme, klasik Aristotelesçi “benzerler benzer şekilde, benzer olmayanlar benzer olmayacak şekilde” muameleyi kural olarak ele alır. Bu maddi gerçeklikten uzak tutum, sıklıkla farklılıklara atıfta bulunarak birçok ayrımcılığı onaylar. Eşitsizliğin derinleştiği toplumsal koşullarda bu farklılıklar daha da arttığı için benzerlik üzerine temellenmiş bu hukuki akıl yürütme, eşitsizlikleri çözmekten uzaklaşır ve hatta onları kurumsallaştırır²⁰.

Yazar, liberal feministlerin benimsediği “kadınlar ile erkekler aynı özelliklere sahiptir” görüşünün ilk başta belli bir çekiciliği olsa da kadınları özgürleştiremeyeceğini vurgular. Her ne kadar bu formül kadınlar ile erkeklerin farklılığını ortadan kaldırmayı hedeflese de erkek bakış açısını kabul edilmiş olur. Kaldı ki toplumsal yaşamda olumlanan tüm özellikler erkeklerin toplumsal olarak daha kolay ve rahat erişebileceği nitelikler arasından seçilmiştir. Sporda, iş hayatında, sosyal yaşamda erkeklerin olağan hareketleri “doğru hareketler” olarak görülür ve kadınların da bunlara uygun davranması beklenir. Kadınlar da bu formüle iyi kötü dâhil olmaya gayret eder ancak çoğu zaman tam olarak erkekler kadar bu şartları sağlayamazlar. Diğer yandan MacKinnon fark feministlerinin benimsediği “kadınlar ile erkekler farklı özelliklere sahiptir” formülüne de karşı çıkar. Fark feministleri bu formül ile kadınların belli özelliklerini olumlamışlardır. Yazar bunun değerli olduğunu ama bağlamın gözden kaçırıldığını ileri sürer. Örneğin fark feministleri kadınların ilgiye ve ilişkilere değer vermesine büyük vurgu yapmıştır. MacKinnon ise bu değerlerin erkeklerin kadınlardan beklentileri sonucu oluştuğunu söyler. Ne yazık ki kadınlar kendi değerlerini tahakkümden bağımsız bir şekilde oluşturamamıştır. Radikal feminizm ise bu fark veya benzerlik formüllerinin ötesinde bir tahakküm modelini benimser. Buna göre kadınların özellikleri tahakküm ilişkisi içerisinde toplum tarafından ele alınmaktadır²¹. Örneğin bir kadının iş yaşamında müdahaleci bir tutumunun

¹⁹ **MacKinnon**: *Feminist Bir Devlet Kuramına Doğru*, ss. 150-159.

²⁰ **MacKinnon**, Catharine A.: “Toward A Renewed Equal Rights Amendment: Now More Than Ever”, *Harvard Journal of Law & Gender*, C: 37, S: 2, 2014, ss. 570-571.

²¹ **MacKinnon**, Catharine A.: “Difference and Dominance: On Sex Discrimination”, *Feminist Theory: A Philosophical Anthology*, Ed: A. E. Cudd & R. O. Andreasen, Blackwell Publishing, Oxford 2005, ss. 394-400.

olması, ataerkil bir toplumda o kadın için “dırdırcılık” olarak tanımlanırken aynı davranışlar bir erkek için “inisiyatif” sahibi olmak olarak tanımlanır. Radikal feminizm kişilerin özelliklerinin nasıl sınıflandırıldığından ziyade tahakküm ilişkileri içindeki bir toplumun bu özellikleri nasıl tahakküm ilişkilerine uydurduğuna dikkat çeker. Radikal feminist analizde “belli özellikleri olan kişilere nasıl muamele edilmelidir?” gibi bir *ahlaki* sorgulamanın yerini “bu özelliklerin belli şekillerde ele alınmasını hangi tahakküm ilişkileri doğuruyor?” gibi bir *siyasi* sorgulama alır.

MacKinnon’un kuramına göre kadın sorununun temelinde toplumsal cinsiyet yer alır ve tahakküm ilişkisi söz konusudur. Bu yaklaşım, toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin iktidarın sadece eşit olmayan şekilde dağıtılmasından dolayı kaynaklanan bir özgürlük sorunu olarak gören liberal feminizmden ve üretim araçlarının mülkiyetinin adil olmayacak şekilde belli kişilerin elinde olmasından kaynaklanan bir sınıf sorununun kadınları da etkilemesi olarak gören Marksist feminizmden ayrılır²².

MacKinnon, radikal feminizm kadın sorununa doğrudan toplumsal cinsiyet merkezli yaklaştığı için bunun “gerçek feminizm” olduğunu öne sürer. Buna göre radikal feminizm, post-Marksist nitelikleri taşır. Radikal feminizm eleştirel-toplumsal yaklaşıma sahiptir. Liberalizmin bireyciliğini reddeder ve toplumsal bir bakışı benimser. Bunu yaparken de toplumu içerisinde karşılıklı işlevleri yerine getiren birbiri ile uyumlu gruplar olan bir yapı olarak değil; karşılıklı menfaat çatışması ve mücadelesi olan tahakküm ilişkilerinin mevcut olduğu bir düzen olarak ele alır. Radikal feminizm özcü değildir. Buna göre Ortodoks Marksizm’in tüm toplumu sınıf temelinden açıklayan sistem felsefesi reddedilir. Post-Marksizm’in ideoloji, kültür, hukuk gibi ekonomik ilişkilerin dışındaki ilişkilerin ciddi toplumsal etkilerinin olduğu görüşü kabul edilir. Radikal feminizm katı determinizmi kabul etmez. Bu yaklaşım toplumsal koşulların etkilerini kabul etmekle beraber post-modern düşünceye paralel olarak bunların değiştirilebileceğine dair beklentisini korur ve değiştirilmesi için talepte bulunur. Son olarak radikal feminizm indirgemeci değildir. Bu kuram kadın sorunu, liberal gerekliliklerin kadınlara uygulanmaması veya Marksist literatürün iddiasında olduğu gibi kapitalizmin işçi sınıfın sömürdüğü gibi kadınları olumsuz etkilemesi olarak ele almaz. Radikal feminizme göre kadınların içinde bulunduğu tahakküm ilişkisi diğer sorunlardan daha derin ve özgündür. Bu nedenle

²² MacKinnon, Catharine A.: “Substantive Equality: A Perspective”, *Minnesota Law Review*, C: 96, S: 1, 2011, ss. 12-16.

ancak bu farklı tahakküm ilişkisini yakalayabilecek bir kuram bu soruna gerçek çözümler getirebilir²³.

4. Çıkarımlar

MacKinnon öne sürdüğü kuramsal açıklamalar sonucunda kadınları tahakküm altında tutan belli başlı toplumsal yapıların ortadan kaldırılması gerektiğini söyler. Savunduğu reformlar hukuk ve devlet sisteminin yapısının değiştirilmesi gerektiği yönündedir. Ancak yazar özellikle toplumsal cinsiyet ile doğrudan temas eden konulara öncelik verilmesi gerektiğini çünkü bunların tahakküm ilişkisinin merkezinde olduğunu belirtir. Cinselliğe ilişkin konular hukuk düzeninin de desteği ile erkek egemenliğinin oluşturulması ve muhafazası için merkezdir; bu sebeple radikal feminist yaklaşıma göre kadınların özgürleşmesi için öncelikli olarak bu konuların ele alınması gerekmektedir²⁴.

Yazarın en çok üstünde durduğu ve tartışmalı talebi pornografinin yasaklanmasıdır. Düşünürü göre pornografi kadınlar üstünde kurulan tahakkümü resmeden ve olumlayan bir ifade biçimidir. Erkekleri tahakkümde bulunan, kadınları ise itaat eden şekilde betimleyen pornografi, erkek ve kadın toplumsal cinsiyetlerini kitlesel şekilde oluşturur ve biçimlendirir. Bu şekilde toplumdaki tahakküm ilişkisinin temelinde yer alan toplumsal cinsiyet kimlikleri ve rolleri belirlenmiş olur²⁵. Pornografi neredeyse tüm erkek nüfusu tarafından düzenli olarak izlenmektedir ve ciddi etkileri vardır. Bu talep, ifade özgürlüğü açısından bir kısıtlama olarak görülmüştür. Pornografi bir ahlak meselesi olarak görülmüş ve müstehcenlik kapsamında değerlendirilmesi gerektiği iddia edilmiştir²⁶. Buna karşın MacKinnon pornografinin ifade özgürlüğü bağlamında ele alınamayacağını vurgular. Pornografi sunmak ve izlemek, sadece ifade seviyesinde kalmaz. Pornografi tüketenler pornografi nedeniyle belli pratikleri isterler ve ataerkil bir düzende imkânları olursa bunları yaparlar. Bu pratikler ise tecavüz, şiddet, baskı ve zorlama gibi kadınların istemediği ve rıza göstermeyeceği eylemlerdir. Pornografik

²³ **MacKinnon**: *Feminist Bir Devlet Kuramına Doğru*, ss. 140-148.

²⁴ **Hilal Demir**, Nazlı: *Feminist Perspektiften Düşünce Tarihinin Köşe Taşları ve İdeal bir Hukuk Arayışı*, On İki Levha Yayıncılık, İstanbul 2017, ss. 217-218.

²⁵ **MacKinnon**, Catharine A.: "Sexuality, Pornography, and Method: 'Pleasure under Patriarchy'", *Ethics*, C: 99, S: 2, 1989, ss. 326-328.

²⁶ **MacKinnon**, Catharine A.: "Not a Moral Issue", *Yale Law & Policy Review*, C: 2, S: 2, 1984, ss. 324-330.

yayınlarda bu tip temalar sıkça işlenmektedir. Bu görüntüler de toplumsal hayatta erkeklerin kadınlara karşı davranışlarını şekillendirir²⁷.

İfade özgürlüğü kapsamında değerlendirilen tipik bir “ifade”, dinleyicilerin seçim imkânlarını artırır ve genel tartışma ortamını genişletir. Pornografi ise MacKinnon’a göre *susturucu* bir ifadedir. Kadınlar, pornografinin yarattığı cinsel kimliklerin ve rollerin karşısına içinde yaşadıkları ataerkil toplum şartlarında alternatif bir ifade koyamazlar; bununla akılcı ve eşit şartlarda bir tartışma içine giremezler. Bunun da ötesinde pornografi *bastırıcı* bir ifadedir. Pornografinin oluşturduğu tahakküm ilişkileri kadınların özgürlük alanlarını kısıtlamaktadır. Son olarak pornografi sektörü, bu yayınlarda kullandığı kadınları çoğu zaman sömürmektedir. Bu nedenle pornografi rıza gösteren tarafların ifade özgürlüklerini serbestçe icra ettikleri meşru bir platform olarak görülmemelidir²⁸.

MacKinnon’un ikinci iddiası, iş yerinde cinsel tacizin ayrımcılık yasasının ihlali olarak değerlendirilmesi gerektiğidir. MacKinnon cinsel tacizi, iş hayatında maddi kazanç, terfi veya iş güvencesi karşılığında cinsel taleplerde bulunulması olarak ele alır. Yazara göre cinsel taciz klasik bir haksız fiil olarak yorumlanamaz. Bu eylem belli bir grup (erkekler) tarafından tahakküm ilişkisi altında olan başka bir gruba yani kadınlara yöneltilmektedir. Hakları ihlal edilenlerin bu ihlale konu olmalarının nedeni toplumsal cinsiyetleridir. Erkekler işyerindeki bu hareketleri cinsellik oyununun bir parçası olarak normal görebilir ancak hukuk cinsel tacizi tespit ederken erkeklerin bakış açısı yerine kadınların tecrübelerini dikkate almalıdır²⁹.

Cinsel tacizin haksız fiil olarak ele alınması hem bu toplumsal ve sistematik durumu gizlemekte hem de mağdurları mahkeme önünde zor durumda bırakmaktadır. Çünkü bir haksız fiil davasında kazanmak için haksız fiilin tüm unsurlarının ispat edilmesi gerekir. Bu durum cinsel taciz gibi hassas bir meselede oldukça zordur. Hâlbuki ayrımcılık yasasının ihlal edildiğini ispat etmek daha kolaydır ve mağdurların haklarını daha kolay ve kolektif bir şekilde korumalarına imkân sağlar. MacKinnon cinsel tacizin hukuk sistemleri tarafından uzun bir süre tanımlanmamasının da kadınlar aleyhine oldu-

²⁷ **MacKinnon**, Catharine A.: *Only Words*, 3. Baskı, Harvard University Press, Massachusetts 1996, ss. 19-22.

²⁸ **MacKinnon**, Catharine A.: “Pornography, Civil Rights, and Speech”, *Feminist Philosophies*, 2. Baskı, Ed: J. A. Kourany ve diğerleri, Prentice Hall Publishing, New Jersey 1999, ss. 369-376.

²⁹ **MacKinnon**, Catharine A.: *Butterfly Politics*, Harvard University Press, Massachusetts 2017, ss. 57-60.

ğunu vurgular. Kendi tanımına göre cinsel taciz, eşit olmayan bir güç ilişkisi bağlamında istenmeyen cinsel taleplerin dayatılmasıdır³⁰. Sosyolojik çalışmalar da MacKinnon'un modelini ve cinsel tacizin yaygınlığı konusundaki iddialarını doğrulamıştır³¹. MacKinnon'un bu talebi günümüzde neredeyse tüm gelişmiş hukuk sistemleri tarafından (Türkiye de dâhil olmak üzere) kabul görmüştür.

Yazarın dikkat çektiği üçüncü alan aile kurumudur. Aile kurumu toplum nezdinde olumlu bir itibara sahiptir. Bu bakış açısına göre aile tarafların karşılıklı iradeleri ile oluşturulur ve ortak menfaat, sevgi ve dayanışma temelinde işler. Ancak MacKinnon'a göre toplumsal cinsiyetler arası eşitsizlikler ailenin kuruluşu, işleyişi ve sona ermesi aşamalarında da ön plandadır. Kadınlar, içinde yaşadıkları tahakkümden dolayı özgür bir şekilde evlenemezler, aile yaşantılarında baskı altındadırlar ve evliliklerini sona erdirmeye konusunda seçenekleri kısıtlıdır. Yazar aile ve boşanma hukukunun sözde liberal eşitlik ilkeleri doğrultusunda kadın ve erkeğe şeklen eşit muamele etmesini yetersiz ve haksız bulur³². Kadınlar çocuklarının velayetini almak ve bağımsız olarak ekonomik yaşantılarını kurmak noktasında erkekler ile eşit bir seviyede değillerdir. Bu nedenle toplumsal cinsiyet bağlamındaki eşitsizlikleri dikkate almayan şekli eşitliğe dayalı eşit velayet ve kısıtlı nafaka rejimleri bu yaklaşıma göre hatalıdır.

MacKinnon'un toplumsal cinsiyet ile ilgili dördüncü analiz alanı tecavüz konusudur. Günümüzde tecavüz neredeyse tüm hukuk sistemleri tarafından yasaklanmıştır ve cezalandırılmaktadır. MacKinnon bunun kâğıt üstünde bir yasak olduğunu savunur. Kadınların önemli bir kısmı tecavüze uğramakta ve hukuk sistemi buna çözüm getirememektedir. MacKinnon'a göre ilk sorun evlilik içi zorla cinsel ilişkilerin tecavüz olarak kabul edilmemesi olmuştur. Liberal hukuk perspektifi, kamusal ile özel alan ayrımı yaparak ev içi meselelere müdahil olmamayı tercih etmiştir. MacKinnon'un analizine göre bir kadının evli olması, yani onun belli bir ilişkiye liberal anlamda rıza göstermesi, onu tahakküm ilişkisinin dışına taşımaz. Pek çok kadın evlilik ilişkisi içerisinde tecavüze uğramaktadır. Günümüzde Türkiye de dâhil olmak üzere birçok ülke MacKinnon'un bu analizini kabul ederek

³⁰ **MacKinnon**, Catharine A.: *Feminism Unmodified: Discourses on Life and Law*, Harvard University Press, Massachusetts 1987, ss. 105-111.

³¹ **Uggen**, Christopher/**Blackstone**, Amy: "Sexual Harassment as a Gendered Expression of Power", *American Sociological Review*, C: 69, S: 1, 2004, s. 66, ss. 87-88.

³² **Karacan**, Olcay: "Catharine MacKinnon'un 'Tahakküm Yaklaşımı' Çerçevesinde Boşanma Davalarında Affetme", *Hukuk ve Toplumsal Cinsiyet Çalışmaları*, Ed: G. Uygur/N. Özdemir, Seçkin Yayıncılık, Ankara 2018, ss. 396-398.

evli çiftler arasında da tecavüz suçunun mümkün olabileceğini kabul etmiş, ceza kanunlarından bu istisnayı çıkarmışlardır. MacKinnon'un tecavüz konusuna dair bir diğer analizi ise tecavüzün diğer suçlar gibi ele alınıp unsurlarının diğer suçlarla aynı şekilde değerlendirilmesi üzerinedir. Pek çok suçun değerlendirilmesinde olduğu gibi tecavüz suçunun gerçekleşmesi için de manevi unsur olarak kast aranmaktadır. Bu durumda da erkek sanıklar kendi bakış açılarından hareketle tecavüz etmekten ziyade cinsel ilişkide bulunma kastlarının olduğu savunmasını ileri sürebilmektedirler. Cinsellikteki beklentileri belirleyen ve betimleyen pornografide de işlenen tema budur: tahakküm ve itaat, cebir ile birleşince “iyi cinsel ilişki” olur. Bu durumda cebrin rıza ile bir arada bulunabileceği fikri zımnî olarak kabul edilmektedir. Bu nedenle kadınların rıza göstermediklerini ifade etmesi dahi erkekler tarafından cinsellik oyununun bir parçası olarak yorumlanır. Bu tip bir uyuşmazlıkta mahkeme, kastı “objektif koşullara” göre değerlendirmektedir. MacKinnon'a göre bu yöntem sorunludur çünkü ataerkil toplum yapısının “objektif” bakış açısı tecavüze sistematik olarak uğrayan kadınların bakış açısını yakalayamaz. Zarar ölçütü suçun mağduru olan kadının bakış açısından ele alınmakla beraber suçlanabilirlik ölçütü suçu işleyen bakış açısından ele alınmaktadır. Yazara göre bu davalarda manevi unsur aranmalı veya manevi unsurun yorumlanmasında “kadının bakış açısından” sonuca varılmalıdır³³.

Buna paralel olarak tecavüz vakalarında kadınların rızalarının olmadığını ispat edilmesi için onlardan fiziksel güç kullanarak direnmelerinin beklenmesi veya bunun değerlendirmeye alınması, erkekler arası kavgalarda erkeklerin tipik olarak verdiği bir tepki olduğu için eril bir beklentidir. Ancak bunun eril bir tahakküm altında olan kadınlardan beklenmesi ayrımcılıktır. Böylesi bir direnişte bulunan kadınlar bu tip olaylarda daha büyük şiddete maruz kalmakta ve bazı hallerde hayatlarını kaybetmektedir. Mevcut hukuk sistemi, kadınlara ya direnerek ölmek ya da direnmeyerek tecavüzcülerinin mahkemede beraat etmeleri sonucunu kabul etmek seçeneklerinden birini seçmeye zorlamaktadır. Bundan dolayı kadınların şiddete şiddet kullanarak karşılık vermemesi cinsel ilişkiye rızalarının olduğu anlamına gelmemelidir. Kadının bakış açısından bakıldığında her ne kadar fiziksel şiddet içermese dahi olağan dışı ve zorlayıcı eylemler tecavüz suçunu teşkil edebilir³⁴.

³³ **Uggen/Blackstone**: “Sexual Harassment as a Gendered Expression of Power”, ss. 81-85.

³⁴ **Çağlar Gürgey**, Fatma İrem: “‘Feminist Hukuk Kuramı’ Nedir?”, Hukuk Kuramı, C: 1, S: 5, 2014, ss. 34-35.

Toplumsal cinsiyet ve tecavüz ile ilgili bir diğer konu kürtajdır. Kürtaj, siyasi ve hukuki açıdan Amerika'da en çok tartışılan konuların başında gelir. MacKinnon da kürtaj tartışmalarına kendi kuramı çerçevesinde katkıda bulunmuştur. Yazara göre kürtaj tartışmalarındaki makul tüm taraflar en azından bir istisna olarak tecavüze uğrayan bir kadının kürtaj hakkına sahip olması gerektiğini kabul eder. Tartışmanın geneli rıza verilmiş bir cinsel ilişki sonrasında oluşan fetüsün ahlaki statüsü çevresinde şekillenir. MacKinnon, konvansiyonel argümanların bu ilk ön kabulden oldukça emin olmalarını yanlış bulur. MacKinnon'a göre kadınların önemli bir kısmı, cinsel ilişkiye girilmesi ve doğum kontrol yöntemlerinin kullanılması konusunda tam olarak otonomi sahibi değildir. Kadınlar ile erkekler arasındaki tahakküm ilişkisi, toplumsal hayatta olduğu gibi olağan partnerlik veya eşlik ilişkilerinde de devam etmektedir. Bu nedenle kadının bu hegemonya bağlamında tam olarak bilinçli ve gerçek bir rıza verdiğini söylemek zordur. Kadınların rızalarının olduğunu varsaymak yerine temkinli olup bu rızanın olmadığını varsaymak gerekir. Kürtajı sadece tecavüz vakaları ile sınırlayan bir sistem kadınların olağan şartlarda rızaları ile cinsel ilişki yaşadığını ve doğum kontrol yöntemlerini kullanma konusunda serbest olduğunu varsayar ve bunun dışında bir durum olması halinde kadın tarafından ispat edilmesi şartını arar. Ancak tecavüzün ispatı yukarıda belirtildiği üzere erkek bakış açısı ile değerlendirilir ve kadınların yaşadığı tahakkümü dikkate almaz; bu nedenle ispat imkânları kadınlar için oldukça zordur. Bunun sonucu olarak da bu tip kürtaj düzenlemesi rejimlerinde pek çok kadın aslında tam bir rızaları olmasına rağmen bundan kaynaklanan gebelikleri kabullenmek zorunda kalırlar. MacKinnon bu nedenle kürtajın istisnai bir imkândan ziyade kadının tercihine bırakılmış bir hak olarak düzenlenmesi gerektiğini savunur. Aslına bakılırsa pek çok ülkede kürtaj konusunda belli bir serbestlik tanınmaktadır. Yazara göre bu kâğıt üzerindeki serbestlik de belli bir ikiyüzlülüğü içermektedir. Cinsel devrim sonucunda erkekler daha fazla kadın ile cinsel ilişkiye girme imkânı bulmuştur. Ama çocuk sahibi olmaları onlara ister istemez belli yükümlülükler getireceği için kürtajın bir imkân olarak tanınması erkeklerin menfaatinedir. Buna karşın birçok ülkede kürtaj imkânı sosyal güvencelerin kapsamında değildir. Bu nedenle ekonomik olarak eşlerine veya ilişki içerisinde oldukları erkeklere bağlı olan kadınlar kürtaj için de onlara bağlı olmaktadırlar. Sonuç olarak MacKinnon, kadınların içinde bulunduğu tahakküm ilişkisinde, cinsellik, çocuk veya kürtaj yapma kararlarının esasen erkekler tarafından alındığını vurgular. Yazar bu nedenle kürtajın sadece bir hak olarak tanınmasının yeterli olmadığını, aynı zamanda sosyal

güvence kapsamına alınarak bedelsiz veya ucuz bir şekilde kadınlara sağlanması gerektiğini savunur³⁵.

MacKinnon fuhuş konusunda da benzer ikiyüzlülüğün mevcut olduğunu öne sürer. Fuhşa ya kadınların seçimi ve rızasına dayalı bir pratik olarak izin verilir ya da bu pratik kadınların sorumlu olduğu bir ahlaksızlık olarak görülür ve cezalandırılır. Hâlbuki çoğu halde kadınlar ya sosyo-ekonomik olarak zor durumda oldukları için ya da zorlandıkları için fuhuş yapmaktadır. MacKinnon fuhşun serbest olmasına karşıdır çünkü bu durum daha fazla yasa dışı insan kaçakçılığına imkân vermektedir. İnsan kaçakçıları oldukça kolay bir şekilde taklit edilebilecek bir yasallık perdesi arkasında yasadışı hallerine kıyasla çok daha geniş bir pazara ulaşabilmektedirler. Ters taraftan kadınların cezalandırılacağı bir sistem de zaten mağdur olan bir tarafı yine cezalandırılacaktır. Yazar İsveç modelini desteklemektedir. Bu sistemde cinsel hizmetlerin satımı cezalandırılmaz ancak alımı yasaktır ve cezalandırılır. Aynı zamanda bu hizmetin satımını yönetenler de cezalandırılır. Bu sistemde genelev işletilmesi de yasaklanmıştır³⁶.

Son olarak MacKinnon uluslararası hukukta da kadınlara karşı bir samimiyetsizliğin olduğunu ileri sürmüştür. Yazara göre uluslararası hukukun başvuru kaynaklarından biri olan insan hakları kapsamına kadınlar pratikte girmemiştir. Uluslararası camiada birçok konu insan hakları meselesi haline gelip kamuoyunda büyük ilgi toplarken kadınlar ile ilgili tüm dünyada, hatta gelişmiş ülkelerde dahi rutin ve kitlesel ölçekte gerçekleşen aile içi şiddet, tecavüz, kadın ticareti gibi sorunlar normal kabul edilmekte ve bir uluslararası hukuk meselesi olmamaktadır. MacKinnon insan hakları kavramının günümüzde sadece erkekleri veya erkeklerin menfaatlerine temas eden konuları kapsadığı görüşündedir. Yazarın analizleri sonucu oluşan tartışmalar insan hakları hukukundan kadınların da tutarlı bir şekilde yararlanması konusunda ilerlemelere yol açmıştır. Özellikle tecavüzün bir savaş suçu olarak uluslararası hukukta ele alınması konusunda MacKinnon'un ciddi etkisi olmuştur³⁷.

³⁵ **MacKinnon**: *Feminist Bir Devlet Kuramına Doğru*, ss. 218-224.

³⁶ **MacKinnon**, Catharine A.: "Trafficking, Prostitution, and Inequality", *Harvard Civil Rights-Civil Liberties Law Review*, C: 46, S: 2, 2011, ss. 275-277.

³⁷ **Bennoune**, Karima: "Why Does It Matter If Women Were Human: Catharine MacKinnon's Contributions to International Law", *Tulsa Law Review*, C: 46, S: 1, 2010, ss. 114-116.

5. Eleştiriler

MacKinnon'un radikal feminist kuramı, entelektüel ve siyasi alanda önemli bir ilgi uyandırmakla birlikte, birçok eleştiriyi de beraberinde getirmiştir. Liberal feminist Martha Nussbaum, MacKinnon'un toplumsal koşullara dair endişelerini kabul etmekle beraber liberal düşüncenin köklerinde bu sorunları bertaraf edebilecek araçlarının mevcut olduğu savunmasını getirmektedir. Nussbaum'a göre liberalizm, bireylerin seçimlerde bulunabilmeleri için fırsatlara sahip olmaları ve bu nedenle toplumsal yapıların bu fırsatları yaratmak için gerekli koşulları sağlaması gerektiği düşüncelerine bağlıdır. Bu nedenle liberalizm veya kadın sorunu özelindeki liberal feminizm kadınların içinde bulunduğu toplumsal koşulların analizine veya bu toplumsal koşulların değiştirilmesine yönelik reformlara kapalı değildir. Nussbaum, radikal feminizmi liberal feminizmin sadece aşırı basit bir halini eleştirdiği ve özündeki insan haysiyeti, özgürlüğü ve seçimlerine dair taşıdığı ağırlığa angaje olmadığı için sorunlu bulur³⁸. Öte yandan Nussbaum da klasik liberalizmin kamu-özel alan ayrımı, eşit muamele formülü, basit tercih temelli yapısı ve ihtimam konusundaki bakışı açısından yetersizlikler olduğunu, liberal düşüncenin bu konulardaki görüşlerinin kadın sorunu özelinde güncellenmesi gerektiğini savunur³⁹.

Marksist feminist Zillah R. Eisenstein da her ne kadar radikal feminizmin kadınların tüm tahakküm biçimlerinden kurtarıp özgürleştirme hedefini haklı ve tahakküme yaptığı vurguyu yerinde bulsa da bu tahakkümün oluşum süreci açısından sınıf ve buna bağlı ideoloji araçlarının analiz edilmesinin zorunlu olduğuna işaret eder. Tahakküm tarihsel olarak bu süreçlerden bağımsız ortaya çıkmamıştır; gelecekteki bir değişim için de bu süreçlerin ele alınması gerekmektedir. Radikal feminizm ise bu unsurlardan kopuk bir analiz yapmakta ve hedef aldığı politikalar da bu unsurlara doğrudan temas etmemektedir⁴⁰. Örneğin pornografi, kürtaj ve tecavüze ilişkin radikal feminist taleplerin sağlanması belli bir özgürleşme ve ilerleme getirse dahi sınıfa yönelik köklü bir değişiklik sağlayamayacağından gerçek bir özgürleşme tabanı oluşturacağı kuşkuludur.

³⁸ Nussbaum, Martha C.: *Sex & Social Justice*, Oxford University Press, New York 1999, ss. 55-80.

³⁹ Uygur, Gülriç: "Toplumsal Cinsiyet ve Adalet: Hukuk Adaletsizdir", *Ankara Barosu Dergisi*, C: 1, S: 4, 2015, ss.124-126.

⁴⁰ Eisenstein, Zillah R.: "Some Notes on the Relations of Capitalist Patriarchy", *Capitalist Patriarchy and the Case For Socialist Feminism*, Ed: Z. R. Eisenstein, Monthly Review Press, New York 1979, ss. 41-42.

Fark feminizmine yakın duran Drucilla Cornell ise MacKinnon'un analizlerinde kadınların aşırı bir şekilde olumsuzlanarak erkekler için salt bir cinsellik aracı haline geldiğini söyler. Bu analiz Cornell'e göre kadınların gerçek hayatta yaşadıkları sayısız farklı tecrübeyi temsil etmediği gibi, kadınların özgürleşmesi için kendi cinsiyet kimliklerinin tamamını reddetmeleri gerektiği sonucuna götürür ki bu absürttür. Cornell, aynı zamanda Gilligan'ın kadınların ilgi ve duygulara dayanan kimliklerine dair analizlerinin MacKinnon tarafında haksız bir şekilde gözden çıkarıldığını, Gilligan'ın yaklaşımının da kadınların olumlu bir kimlik inşasına katkıda bulunabileceğini öne sürer⁴¹.

Her ne kadar hukuk felsefesinde oldukça önemli olmasına rağmen feminist literatürde ön planda olmayan bir düşünür olan Ronald Dworkin ise MacKinnon'u pornografinin yasaklanmasına dair görüşleri nedeniyle eleştirir. Dworkin, pornografinin yasaklanmasındansa ifade özgürlüğü kapsamında değerlendirilmesi gerektiğini savunur. Düşünür, pornografi ile şiddet arasında açık bir nedensellik ilişkisinin olmadığını ve MacKinnon'un iddiasının aksine pornografi izleyenlerin ağırlıklı bir çoğunluğunun rıza olmaksızın cinsel ilişkiye girmediklerini ifade eder. Eğer pornografik görsellerdeki ifadelerin hatalı, yanlış, gayri ahlaki olması söz konusu ise bu durum yine ifade özgürlüğü çerçevesinde karşılık bulmalıdır; sansür ile değil. Dworkin, bu tip yasaklamaların ifade özgürlüğünün başka konularda da engellenmesi yönünde istismar risklerine kapı açabileceğine ve özellikle ahlakçı talepler ile birlikte bu tip sansür başlıklarının artabileceğine işaret eder. Bu nedenle ifade özgürlüğü sınırlanmamalı; açık bir şiddet ve hak ihlaline dair bir nedensellik bağlantısının olmadığı pornografi de sansürülenmemelidir. Dworkin bu gerekçelerden dolayı MacKinnon'un argümanlarını yetersiz bulur⁴².

SONUÇ

MacKinnon feminist literatürün yelpazesini, derinliğini ve vurgularını ciddi bir şekilde zenginleştirmiştir. MacKinnon kendisinden önceki feminist literatürün ötesinde farklı yöntem ve bakış açıları ile oldukça orijinal bir kuram oluşturmuştur. Yazarın alternatif feminist kuramlara yönelttiği eleştiriler bu kuramların eksikliklerini göstermiştir. Yazarın analizleri, kadın

⁴¹ **Cornell**, Drucilla: "Re: Sexual Difference, the Feminine, and Equivalency: A Critique of Catharine MacKinnon's Toward a Feminist Theory of the State", *The Yale Law Journal*, C: 100, S: 7, 1991, ss. 2247-2265.

⁴² **Dworkin**, Ronald M.: "Women and Pornography", *New York Review of Books*, C: 40, S: 12, 1993, ss. 38-41.

sorununu diğer kuramların kavramsal araç ve yöntemleri ile açıklamanın kısıtlamalarına işaret etmektedir. Kadın sorununun ele alınması, değerlendirilmesi ve çözüme kavuşturulması için özgün bakış açıları ve tespitlere ihtiyaç duyulduğu görülmektedir.

MacKinnon'un kuramını oluştururken dayanacağı epistemolojik bir altyapı kurması önemlidir. Bu sayede erkek egemen toplumun sözde tarafsız ve objektif bir epistemoloji ile gerçeği nasıl çarpıttığı ve bu çarpıtmanın nasıl düzeltilebileceğine dair bir analiz aracı sunulmuş olur. Bilinç yükseltme seanslarının pek çok feminist grup tarafından tercih edilmesi de bu temelin pratik değerini ve işlevini göstermektedir.

Bu temelden hareket eden MacKinnon'un radikal feminist kuramı toplumdaki esas bölünme ve eşitsizlik kaynağı olarak toplumsal cinsiyetin kendisini ele alır ve ataerkil düzenin dinamik tahakküm ilişkisini çalışmalarının merkezine koyar. Bu yaklaşım, diğer feminist yaklaşımlardan farklı olarak, kadın sorununu toplumsal cinsiyetin dışındaki toplumsal baskı veya eşitsizlik hallerinin kadınlara dair dolaylı bir etkisi olarak görmektense toplumsal cinsiyetten kaynaklanan eşitsizlik ve baskıyı kadın sorunlarının doğrudan sebebi ve ana ögesi olarak tespit eder. Bu açıdan radikal feminist yaklaşım, kadın sorununu ve erkek egemenliğini dair doğrudan ve özgün bir şekilde analiz etmektedir.

Bu değerlendirmeler sonucunda radikal feminizmin çıkarımlarının da hukuki ve siyasi düzlemde önemli bir ağırlığı olduğu söylenebilir. Tüm bu çıkarımlar klasik eşitlik reformlarının ötesine geçerek toplumsal ilişkilerin bağlamını ve tahakküm dinamiklerinin etkisini akıl yürütmeye katması açısından oldukça önemlidir. Pornografî, tecavüz, cinsel taciz, kürtaj, fuhuş ve aile kurumuna dair öneriler mevcut tartışmaların tamamen göz ardı ettiği olguları gösterdiği gibi cinselliğe dair öğelerin bu tahakküm ilişkisindeki rolünü aydınlattığı için değerlidir.

Türkiye'deki kadın sorunları açısından radikal feminizmin tespitlerinin önemi aşikârdır. Tecavüz, fuhuş, nafaka, kürtaj konuları, bu yaklaşımın işaret ettiği öğeler ile daha iyi anlaşılabilir. Tecavüz olgusu yaygın olmasına rağmen mahkemeler sanıkları mahkûm etmek konusunda tutuk davranmakta ve mağdurların cinsel ilişkiye rızalarının olmadığı noktasında genellikle fiziksel direniş göstermeleri şartını aramaktadır. Fiziksel direniş gerçekleştiği vakalarda ise kadınların dövülmesi veya öldürülmesi, bu şartın ne kadar anlamsız olduğunu göstermektedir. Fuhuş konusunda Türkiye'de yasallaştırma politikası benimsenmiştir. Ancak yasallık, bu alandaki kadınların zorlamadan, istismardan, tecavüzden ve sömürüden korumamaktadır. Aile kuru-

muna dair meselelerde de son dönemde yoksulluk nafakasının süresinin kısıtlanması talebi yükselmektedir. Buna karşın birçok kadın mahkeme kararı ile hak sahibi olduğu yoksulluk nafakasını almakta zorluk yaşamakta ve ekonomik bağımsızlığını elde etmekte güçlük çekmektedir. Kürtaj ise Türkiye’de yasal olmasına rağmen fiilen devlet hastanelerinde yapılmaması ve eşin izninin aranması sebebiyle kadınlar aleyhine kısıtlanmış bir seçenek olarak kalmaktadır. Diğer yandan işyerinde cinsel taciz konusunda, diğer ülkelerdeki gelişmelere paralel olarak Türkiye’de de çeşitli ilerlemeler sağlanmıştır. Bu kapsamda iş hukuku açısından farklı muamelenin ispatı, ayrımcılık yasağının ihlali sonucunu doğurmaktadır.

Radikal feminizme getirilen eleştirilerin de belli bir ağırlığı olduğunu kabul etmek gerekir. Gerçekten de liberal veya Marksist bir bakış kadın sorunundaki birçok öğeyi tespit etmek için yetersiz olsa da, radikal feminizmin çıkarımları da toplumsal cinsiyet dışındaki toplumsal dinamiklere ve bireysel özgürlüğe dair belirli unsurları tam olarak dikkate almamaktadır. Öte yandan ifade özgürlüğü, masumiyet karinesi gibi temel ilkelerin de belli istisnalarının olabileceği iddiası haklı olsa da özellikle devlet gibi istismara etme potansiyeli olan bir aktör tarafından bu ilkelerin yumuşatılması beklenmedik ve arzu edilmeyen sonuçlara yol açabilir. Pornografinin yasaklanması noktasında Türkiye’de yaşanan tecrübe, Dworkin’in ifade özgürlüğünün kısıtlanması endişelerini doğrulayacak şekilde yaygın bir internet sansürüne dönüşmüştür.

MacKinnon’un kuramı ve talepleri feminist literatürde ve feminizm dışındaki düşünce dünyasında oldukça büyük tartışmalar doğurmuştur. Bu tartışmalarda kesin olarak hangi tarafın haklı olduğunu tespit etmek zor olsa da bu tartışmaların içerdiği öğeleri derinlemesine ele almak kadın sorunu ve toplumsal eşitsizlikleri aydınlatmak açısından oldukça önemli ve gereklidir.

KAYNAKÇA

- Bennoune**, Karima: “Why Does It Matter If Women Were Human: Catharine MacKinnon’s Contributions to International Law”, *Tulsa Law Review*, C: 46, S: 1, 2010, ss. 107-122.
- Cornell**, Drucilla: “Re: Sexual Difference, the Feminine, and Equivalency: A Critique of Catharine MacKinnon’s Toward a Feminist Theory of the State”, *The Yale Law Journal*, C: 100, S: 7, 1991, ss. 2247-2275.
- Çağlar Gürgey**, Fatma İrem: “‘Feminist Hukuk Kuramı’ Nedir?”, *Hukuk Kuramı*, C: 1, S: 5, 2014, ss. 28-44.
- Çakır**, Serpil: “Kapitalizm ve Patriarkaya Karşı: Sosyalist Feminizm”, *Toplum ve Demokrasi*, C: 2, S: 4, 2008, ss. 185-196.
- Demir Hilal**, Nazlı: *Feminist Perspektiften Düşünce Tarihinin Köşe Taşları ve İdeal bir Hukuk Arayışı*, On İki Levha Yayıncılık, İstanbul 2017.
- Dworkin**, Ronald M.: “Women and Pornography”, *New York Review of Books*, C: 40, S: 12, 1993, ss. 36-42.
- Eisenstein**, Zillah R.: “Some Notes on the Relations of Capitalist Patriarchy”, *Capitalist Patriarchy and the Case For Socialist Feminism*, Ed: Z. R. Eisenstein, Monthly Review Press, New York 1979, ss. 41-52.
- Karacan**, Olcay: “Catharine MacKinnon’un ‘Tahakküm Yaklaşımı’ Çerçevesinde Boşanma Davalarında Affetme”, *Hukuk ve Toplumsal Cinsiyet Çalışmaları*, Ed: G. Uygur/N. Özdemir, Seçkin Yayıncılık, Ankara 2018, ss. 393-412
- MacKinnon**, Catharine A.: *Butterfly Politics*, Harvard University Press, Massachusetts 2017.
- MacKinnon**, Catharine A.: “Difference and Dominance: On Sex Discrimination”, *Feminist Theory: A Philosophical Anthology*, Ed: A. E. Cudd/R. O. Andreasen, Blackwell Publishing, Oxford 2005, ss. 392-403.
- MacKinnon**, Catharine A.: “Feminism, Marxism, Method, and the State: An Agenda for Theory”, *Signs*, C: 7, S: 3, 1982, ss. 515-544.
- MacKinnon**, Catharine A.: *Feminism Unmodified: Discourses on Life and Law*, Harvard University Press, Massachusetts 1987.
- MacKinnon**, Catharine A.: *Feminist Bir Devlet Kuramına Doğru*, Çev: T Yöney/S. Yücesoy, 2. Baskı, Metis Yayıncılık, İstanbul 2015.

- MacKinnon**, Catharine A.: “Not a Moral Issue”, *Yale Law & Policy Review*, C: 2, S: 2, 1984, ss. 321-345.
- MacKinnon**, Catharine A.: *Only Words*, Massachusetts: Harvard University Press, 3. Baskı, 1996.
- MacKinnon**, Catharine A.: “Pornography, Civil Rights, and Speech”, *Feminist Philosophies*, 2. Baskı, Ed: J. A. Kourany ve diğeri, Prentice Hall Publishing, New Jersey 1999, ss. 367-384.
- MacKinnon**, Catharine A.: “Sexuality, Pornography, and Method: ‘Pleasure under Patriarchy’”, *Ethics*, C: 99, S: 2, 1989, ss. 314-346.
- MacKinnon**, Catharine A.: “Substantive Equality: A Perspective”, *Minnesota Law Review*, C: 96, S: 1, 2011, ss. 1-27.
- MacKinnon**, Catharine A.: “Toward A Renewed Equal Rights Amendment: Now More Than Ever”, *Harvard Journal of Law & Gender*, C: 37, S: 2, 2014, ss. 569-579.
- MacKinnon**, Catharine A.: “Trafficking, Prostitution, and Inequality”, *Harvard Civil Rights-Civil Liberties Law Review*, C: 46, S: 2, 2011, ss. 271-309.
- Mikkola**, Mari: “Feminist Perspectives on Sex and Gender”, *Stanford Encyclopedia of Philosophy*, 2017, <https://plato.stanford.edu/entries/feminism-gender/> (Son erişim tarihi: 1.9.2019)
- Nussbaum**, Martha C.: *Sex & Social Justice*, Oxford University Press, New York 1999.
- Uggen**, Christopher/**Blackstone**, Amy: “Sexual Harassment as a Gendered Expression of Power”, *American Sociological Review*, C: 69, S: 1, 2004, ss. 64-92.
- Uygur**, Gülriz: “Toplumsal Cinsiyet ve Adalet: Hukuk Adaletsizdir”, *Ankara Barosu Dergisi*, C: 1, S: 4, 2015, ss. 121-132.
- <http://www.law.umich.edu/> (Son erişim tarihi: 1.9.2019)